

Kirjallisuusarvostelut – Recensioner

Petrus Nicolaus Mathesius, *Maantieteellinen väitöskirja Pohjamaasta (Dissertatio geographica de Ostrobotnia 1734)*, suomennos latinasta Timo Sironen [ruotsinkieliset osat Paula Rossi]. Toim. Maija Kallinen, Päivi Kytömäki, Kirsti Nurkkala, Paula Rossi, Timo Sironen & Jouko Vahtola. Oulu: Oulun yliopisto 2008. ISBN 978-951-42-8734-3. Arv. Toivo Viljamaa. Turun yliopisto. toivo.viljamaa (apud) sci.fi

Mathesius – pohjalainen poliitikko ja valistaja 1700-luvulta

Tänä vuonna on tullut kuluneeksi 300 vuotta Petrus Nicolaus (Petter Niclas) Mathesiuksen (s. 22.3.1711), Pyhäjoen kirkkoherran, merkittävän Pohjanmaan taloudellisten olojen kehittäjän ja vaikutusvaltaisen politiikan syntymästä. Siksi sopinee – vaikkakin hieman *post festum* – esitellä hänen paikallishistoriansa, Uppsalan yliopistossa v. 1734 julkistetun opinnäytteen *De Ostrobotnia* suomennos Maantieteellinen väitöskirja Pohjanmaasta. Suomennoksen julkaisivat vuonna 2008 Oulun yliopiston historian tutkijat yliopiston 50-vuotisjuhlan kunniaksi.

Julkaisussa on asiantunteva hyödyllinen johdanto (n. 30 s.) Mathesiuksen elämästä ja toiminnasta pappina ja valtiopäivämiehenä ja yhteenveto Mathesiuksen paikalliskuvauksen sisällöstä (Jouko Vahtola) ja selostus Ruotsin valtakunnan väittelytavoista ja kotiseutukuvauksista (Maija Kallinen). Julkaisun pääosan muodostaa suomennos (n. 125 s.), ja suomennoksen jälkeen on näköispainoksena alkuperäinen teos (4+118 s.)

Väittelyperinteen ja -tapojen selostus (Kallinen) on tässä yhteydessä erityisesti paikallaan siksi, että Mathesiuksen väitöstilaisuus 17.6.1734 jouduttiin peruuttamaan väittelijän sairastumisen takia; hänet kuitenkin promoitettiin maisteriksi ilman varsinaista väittelyä. Mathesius ei siis todellisuudessa koskaan puolustanut väitöstään julkisesti. Korjatakseen tämän puutteen Oulun yliopiston historia-aineiden opettajat järjestivät väitöstilaisuuden Oulun yliopiston 50-vuotisjuhlien yhteyteen. Näytösväitöksen ensiesitys oli 16.5.2008. Näytösväitöksessä esiintyivät rehtori Lauri Lajunen (kustos, kuvassa vasemmalla), professori Jouko Vahtola (opponentti, kuvassa oikealla), yliopistonlehtori Timo Sironen (väittelijä eli P.N. Mathesius, kuvassa

keskellä) ja professori Maija Kallinen (kertoja). (Lähde: www.oulu.fi).

TALOUS JA KAUPPA

Timo Sironen esittää kirjan johdannossa toiveenaan, että kolmen vuoden kuluttua, kun Mathesiuksen syntymästä tulee kuluneeksi 300 vuotta, saataisiin aikaiseksi monitieteinen juhlaseminaari, vaikka maaliskuuisella Pyhäjoella. Kuluvan vuoden maaliskuussa järjestettiin luentotilaisuus, jossa Pyhäjoen sivustoyhteistyön johtaja Antero Tervonen luennoi Mathesiuksesta, ja lokakuussa oululaiset vierailivat Pyhäjoella esittämässä väitösnäytöksen. Vuosi 2011 on ollut siis juhluvuosi niin Pyhäjoelle kuin Mathesiuksellekin. Vuosi on saanut Pyhäjoen ja Pohjanmaan taloudellista kehittämistä uutterasti ajaneen kirkkoherra Mathesiuksen myhäilemään tyytyväisenä haudassaan muustakin syystä kuin syntymäpäiväjuhlien takia: ”*Suomen seuraavalla ydinvoimalapaikkakunnalla Pyhäjoella suupielet kääntyivät ylöspäin, kun Fennovoima tiedotti, että Pyhäjoki on valittu Suomen seuraavaksi ydinvoimalapaikkakunnaksi*” (Kaupalehti 5.10.2011).

Petrus Mathesius ei tuottanut Pohjanmaan kuvauksen lisäksi muita tieteellisiä julkaisuja. Hänen energiansa meni tunnolliseen seurakunnan hoitoon ja pitäjäläisistä huolehtimiseen, hän kehitti hallintoa, edisti kansanopetusta ja yleistä valistamista sekä toimi suosittuna lääkärinä. Ennen muuta hän hyödyn

ajan aatteiden mukaisesti pyrki kehittämään alueen taloudellisia oloja, puhui valtiopäivillä voimakkaasti talonpoikien oikeuksien puolesta ja (yhdessä Anders Chydeniuksen kanssa) toimi tehokkaasti ulkomaankauppaoikeuksien saamiseksi Pohjanmaan kaupungeille. Pohjanmaan kauppalojen kehittäminen on vahvasti esillä jo nuoren Petruksen väitöskirjassa. Teoksen loppukappaleessa hän toteaa, että vaikka luonnonkauniilla Pohjanmaalla on metsiä hyödynnettäväksi ja luonnon alkuunpanija Jumala on kätkenyt monia aarteita maan alle (mm. mineraaleja ja malmeja; esim. Sotkamon kuvauksessa hän oli maininnut Talvivaaran), pitäjät eivät voi kehittyä eivätkä asukkaat rikastua luonnonvarojen hyödyntämisestä, ellei ole mahdollisuuksia kaupankäyntiin: ”Mutta vaikka kaupunkilaiset maksaisivat enemmän tervatynnyriltä, tekisivät he sen omaksi tappiokseen niin kauan kuin Pohjanmaalla ei ole Tapulioikeus-kaupunkeja, ja heidän on pakko mennä muihin, kauaksi perustettuihin kaupunkeihin ja myydä siellä kauppatavaransa yksitellen, ilman mitään voittoa, tai vähintään mitä vähäisimmällä voitolla” (VI § 4).

ETYMOLOGIOITA VAI DOKUMENTTEJA

Mathesius sanoo itse esipuheessaan, että tunnetut muinaisuuden tutkijat piispa Erik Benzelius ja professori Olof Rudbeck nuorempi sekä näiden koulukunnat ovat esittäneet keskenään aivan erilaisia näkemyksiä Pohjanmaan kansan alkuperästä, ja siksi hän ei kokemattomana tutkijana uskalla esittää ikään kuin omia ratkaisuja. Mainitut auktoriteetit olivat yhdessä olleet perustamassa Uppsalan tiedeakatemiaa v. 1719: Rudbeck edusti vielä isältään perimää vanhakantaista oppinutta tarinoin ja kielellisiin selityksiin perustuvaa tutkimussuuntausta, kun taas Benzeliusta pidetään uuden empiristisen dokumentteja käyttävän lähdekriittisen historian tutkimuksen perustajana.

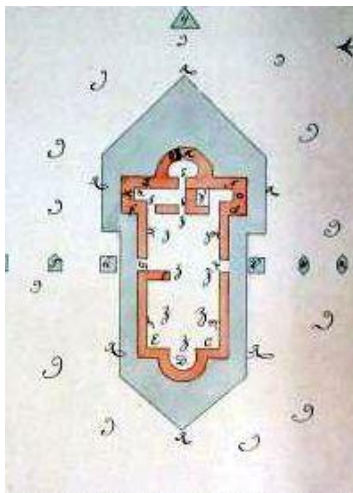
Mathesiuksen kohtelias varovaisuus näkyy käytännössä niin, että hän esittää tilaisuuden tullen hyväksyvästi Olof Rudbeck vanhemman *Atlantica*-teoksen taruihin perustuvia selityksiä tai Olof Rudbeck nuorempaan kielellisiä etymologioita – molempien takanahan oli suurruotsalainen ideologia. Esimerkiksi nimi Kemi tulisi kimmeriläisistä (kansa, jonka jo Homeros mainitsee); samoin lin nimi perustuisi kimmeriläisten kuninkaan tyttären *Io* nimeen. Jälkimmäiseen tosin Mathesius liittyy lappalaisten kansanetymologian veljek-

sistä *Hijo*, *Oulas* ja *Limas*, jotka olisivat perustaneet lin, Oulun ja Limingan; kunnioituksesta suureen auktoriteettiin Mathesius ei kuitenkaan tee ratkaisua vaihtoehtojen välillä. Oulun nimeä selittäessään Mathesius ei kuitenkaan usko kansantarinaan *Oulas*-nimisestä miehestä vaan antaa kunnioittavasti enemmän arvoa Olof Rudbeck nuorempaan heprean kieleen pohjautuvalle etymologialle: ”Mutta enemmän minua on miellyttänyt ... Professori Hra Olav Rudbeck Nuorempaan *etymologia* [...], että tämän sanan täytyy viitata heprean verbiin *ôloh, hän nousi*.” Mathesius ei usko myöskään Limingan nimen pohjautuvan *Limas*-lappalaiseen, vaan uskoo enemmän Rudbeckien selityksiin *Lima-* tai *Lami*-kansasta, jonka nimi olisi hepreaa *lahm* (suomen ”lauma”). Tämä taas viittaisi Pohjolan ihmisten hedelmällisyyteen! ”Pohjanmaa nappaa muulta Pohjolalta palkinnon niin ihmisten kuin karjankin hedelmällisyydessä: sen voisi helposti näyttää toteen, [...]”, toteaa Mathesius – todisteella Mathesius tarkoittanee myös omaa äitiä, joka oli synnyttänyt peräti 16 lasta.

Mathesius lukeutui kuitenkin selkeästi Erik Benzeliuksen oppilaisiin. Tämä tekee, kuten professori Vahtola sanoo johdannossa, Mathesiuksen dissertaation metodisesti arvokkaaksi. Mathesius etsi aktiivisesti kirjastoista ja arkistoista aiheitaan koskevia asiakirjoja joko itse tai kirjastojen ja arkistojen hoitajien välityksellä. Tukholman antikviteettiarkistosta hän sai ns. Turun tuomiokirkon Mustan kirjan asiakirjoja, jotka vasta Henrik Gabriel Porthan saattoi varsinaisesti tutkimuksen tietoisuuteen neljä vuosikymmentä myöhemmin (esim. 1300-luvun lopun asiakirjat, jotka koskivat kiistaa, kuuluvatko Kemi ja li Uppsalan vai Turun piispan valtapiiriin). Näitä asiakirjoja toimitti Mathesiukselle antikviteettiarkiston hoitaja Johan Helin. (Hämmästyttävää on, että Mathesius toistuvasti puhuu virheellisesti arkistonhoitaja Jonas Helinistä). Uppsalan yliopiston kirjastosta hän sai käsiinsä mm. Palmskiöldin asiakirjakokoelman. Lisäksi hän hankki asiakirjoja seurakuntien arkistoista, ja Pohjanmaan papisto näyttää antaneen hänelle auliisti tietoja seurakunnistaan. Kajaaninlinnan läänin (Kajaani, Paltamo ja Sotkamo) kuvaukseen hän käytti Messeniuksen Suomen kronikan käsikirjoitusta ja Paltamon aiemman kirkkoherran Johannes Cajanuksen jättämiä käsikirjoituksia, jotka koskevat Paltamon maantiedettä, venäläishyökkäyksiä ja sisältävät kansantarinoita hiisistä ja Kalevan pojista (Porthan muuten julkaisi ko. asiakirjat

Åbo Tidningarissa v. 1777, koska siihen "seudun kuvaajat usein viittaavat, mutta sitä ei ole vielä julkaistu painettuna"). Merkittävä asiakirja on myös vanha Pietari Brahen aikainen Kajaanin kartta (*Tabella Geographica*), jonka Mathesius sanoo itse löytäneensä Skoklosterin linnasta. Kajaanin silloinen kirkkoherra Lars Henrik Backman (jälleen Mathesiuksella etunimi virheellisessä muodossa *Carolus Henricus*) lähetti Mathesiukselle tarkkoja kuvauksia Kajaanin linnasta ja Sotkamon malmilöydöistä. Suuren Pohjansodan aikana v. 1716 venäläisten räjäyttämän Kajaanin linnan yksityiskohtainen kuvaus (suomennos s. 58–61) perustuu kirkkoherra Backmanin laatimaan pohjapiirrokseseen (s. 55 "seuraan samaa piirrosta, jonka minulle lähetti [...] Hra Karl Henrik Backman, ja jonka piirroksen olen kaiverruttanut kuparille"). – Suomentajat ovat kitsaita antamaan mitään selityksiä; siksi lukija saattaa hämmästellä, että s. 59 aletaan puhua erivärisistä, sinisistä, valkoisista jne. piirroksen osista. Sivulla 165 oleva Tekninen kommentaari alkaa kyllä lupaavasti "Mathesius on liittännyt maisterin väitöskirjaansa kaksi kuparipiirrosta, joista ensimmäinen [...]", mutta toisen, ilmeisesti Kajaanin linnan pohjapiirroksen, selitys jää puuttumaan.

Kuvassa osa kirkkoherra Backmanin v. 1745 tekemästä Kajaanin linnan vaurioiden kartoituksesta (lähde: kajaaninlinna.fi).

PRISCIANUS OPPAANA

Mathesiuksen latina on aivan kelvollista 1700-luvun mittapuun mukaan. Näin toteaa suomentaja johdannossa. Näin kyllä on. Haluaisin kuitenkin lisätä seikan, jota suomentaja, antiikin kielten lehtori, ei ole ilmeisesti huomannut: Mathesius kirjoittaa enemmänkin

grammaticae kuin *Latine*, hän tavoittelee kieliopillisesti korrektia latinaa ja on tietoinen kieliopin osaamisestaan. Tämä käy ilmi s. 37 (suomennos, s. 81), jossa Mathesius siteeraa keskiaikaista asiakirjaa ja lisää siihen huomautuksen *Miseret nos Prisciani, qui tam gravem passus est alapam* "Minua sääliittää Priscianus, joka sai niin kovan korvapuustin". Huomautus koskee siteeratussa asiakirjassa olevaa sanaa *existerint*, mikä tarkoittaa tässä tapauksessa "korvapuustin" antamista Priscianukselle, eli sana on muodostettu vastoin kieliopin sääntöjä: muodon pitäisi olla *existerent* (tosin Mathesius ei sitä kerro, toteaa vain epäkorrektin muodon). Erikoista tässä on, että Mathesius tuo esiin oman Priscianuksen hallintansa kohdassa, jossa yhtä hyvin voisi olla vain kopioitsijan virhe ($i < e$). Porthan siteeraa samaa asiakirjaa (ja viittaa Mathesiukseen) kaksi kertaa, *Chron.* s. 373, n. 331 ja *Birc.* s. 23–28, ja molemmissa on oikea muoto *existerent*, ilman mitään huomautusta. Emme siis ole varmoja, onko Mathesiuksen huomautus aiheellinen. Mathesiuksen pyrkimys grammaattiseen korrektiuteen näkyy myös lopussa olevasta corrigenda -luettelosta: korjaukset ovat pääosin joko muotoja tai ortografiaa, tavallisesti sekaan nusta kirjainten *i* ja *e* välillä. Latinan kielioppinsa osaava taitavasti infinitiivirakenteita käyttävä Mathesius saa myös tottuneen latinistin hämilleen (III § 7): *Nec est, quod regerat aliquis, eandem foecunditatem esse aliis Septentrionis partibus, quae huic, ideoque non verosimilem videri istam etymologia.* Käännös (s. 93) "Eikä kukaan voine kumota sitä, että samaa hedelmällisyyttä on muissakin Pohjolan osissa, kuin tässä osassa, ja siksi moinen *etymologia* ei näyttäisi todennäköiseltä" ei ole onnistunut; verbi *regerat* hallitsee molempia jäljessä tulevia infinitiivirakenteita; Mathesius tarkoittaa sanoa suunnilleen seuraavaa "Eikä kukaan voi esittää ikään kuin vastaväitteenä, että samaa hedelmällisyyttä on muissakin [...], ja siksi moinen *etymologia* ei näyttäisi todennäköiseltä."

KÄÄNNÖS – TARKKUUTTA VAATIVAA TYÖTÄ

Maantieteellisen kuvauksen suomentaminen vaatii suurta tarkkuutta: satamäärin paikannimiä, maantieteellisiä nimiä, jokia, järviä, vuoria jne., tutkijoita sekä heidän teostensa nimiä. 1700-luvulta olevan tekstin tekee vielä vaikeammaksi se, että teksti on käytännössä kolmikielinen: latinaa, ruotsia ja suomea;

lisäksi tulevat vielä nimien kielelliset etymologiat ja lähdetekstin lyhenteet.

Suomentaja on selviytynyt tästä urakasta verraten hyvin. Sellaiset passukset, joita nimien tulva ei häiritse, ovat nautittavaa luettavaa, luonnon kuvaukset, kuten Kajaanin linnaa kiertävä vuolas virta pyörteineen ja koskineen, tarinat ja jopa ”krumeluurilliset” piispankirjeet; samoin esipuhe ja loppukappaleiden ylipitkät monipolviset virkkeetkin – tosin suomentajan anakoluuttinen sanoja yhteen pakkaava tyyli aiheuttaa lukijalle nautinnon ohella myös pienoista päänsärkyä (ks. s. 161). Suomentaja sanoo (s. 39): ”Suomennoksessani olen pyrkinyt kykyjeni mukaan noudattamaan synonyymiikkaa, toivottavasti en kuitenkaan ymmärrettävyyden kustannuksella”. Synonyymien käyttö sujuukin yleensä mukavasti muuten paitsi kohdissa, joissa ei ole kyse synonyymiikasta tyylikeinona vaan joissa on kyse vain ”neutraalin” latinan sanan kääntämisestä, kuten mm. nimien selityksissä; tällöin esim. *cataracta* on suomeksi ”koski”, ei ”vesiputous” (ks. s. 100).

Suomennoksessa on pyritty suureen sanatarkkuuteen ja jopa alkutekstin visuaalisen vaikutelman jäljittelyyn (tarpeetonta, koska näköispainos on liitetty mukaan!). Pidän epäonnistuneena valintaa jäljitellä alkutekstiä kirjasinlajeja, lyhenteitä, välimerkkejä ja jopa isoja alkukirjaimia myöten, menetelmää, jota ei voi aukottomasti noudattaa, joka tekee suomennoksen paikoin varsin sekavan näköiseksi. Kun ”näköispainoksen” tuottaminen vie tarkkavaisuuden, virheiden mahdollisuus kasvaa, esim. s. 148 ”Em. Ylistetty Mies” (*laudatus Vir*), po. ”Em. mies” tai ”Edellä mainittu mies”. Ja kun tähän sanasta sanaan ja kirjaimesta kirjaimen kääntämiseen liittyy myös pyrkimys kaivaa esiin metaforisia merkityksiä, tuloksena voi olla seuraavanlainen lukijalle hämäräksi jäävä virke (s.148): ”Sanan esiinkaivelemisessa en aio rasittaa kovin paljon, koska Mitä Kuuluisimman Maist. Mich. Fantin, Hälsinglandin Alftassa toimivan Mitä Ylistetyimmän Kirkkoherran lausunto myhäileväisyydessään minulle tarpeeksi mieluisa” (IV § 12); sivulauseesta puuttuu predikaatti (”lausunto on [...] mieluisa”); entä ”myhäilevä lausunto”? *satis nobis arrideat sententia*; verbi *arridere* merkitsee kyllä alun perin ”hymyillä, nauraa”, mutta on tavallinen merkityksessä ”olla selvä”, ”olla ilmeinen”, ”aueta”; ymmärrettävä käännös olisi esim. ”[...] Fantin [...] selitys on minulle tarpeeksi selkeä”. – Esimerkit ovat samasta kohtaa

suomennoksen loppupuolelta, joten tarkkavaisuuden horjumisen pantaneen väsymyksen piikkiin. Kuitenkin, pitkälle viety alkuperäisten merkitysten kaivaminen tuottaa omittuiselta kuulostavaa suomea myös käännöksen alkupuolella, kuten s. 58 ”1000 miehen Päällikön Luutnantti ja silloinen linnan Päällikkö Myrman” po. ”silloinen linnan päällikkö everstiluutnantti Meurman”.

Olen lukenut tarkemmin Mathesiukselle – ja itselleni – läheisen Pyhäjoen kuvauksen. Kuvaus sujuu mieluisasti: tuttuja paikkoja (Hanhikivi, Pyhälä, Pyhäkoski, Houru jne.), tarinoita pyhistä paikoista, seutu on kuuluisa soistaan, särkkiä ja silakanpyyntiä, kirkkorakennukset sään armoilla yms. Joen kulkua Mathesius kuvaa pääasiassa sen soudettavuuden, taloudellisen hyödyn kannalta, mutta jokisuuhun saavuttaessa hän intoutuu antamaan lapsuudenaikaisen näkymän: ”... joki jakautuu kahteen uomaan, joiden välissä on kahden perheen asuttama saari. Kaikkiällä näkyy erittäin luonnonkauniita paikkoja, joita kiertävät joesta oksanhaarojen lailla levittäytyvät vedet.” Mathesiuksen etymologinen (”tieteellinen”) pohdiskelu on hapuilevaa ja epä johdonmukaista: ensiksi hän johtaa Pyhäjoen nimen joen suurimman kosken nimestä, mutta myöhemmin hän sanoo Pyhä-nimien johtuvan jostakin suuremmasta asiasta. Mielienkiintoista on, että kotikuntani Merijärven nähtävyys Pyhäkoski on Mathesiuksella *Pyhäkoski*. Tähän olisin toivonut suomentajilta huomautuksen.

Suomennoksessa törmää heti alussa mainitsemaani monikielisyysongelmaan: Pyhäjoen nimi olisi johdettu joen ”suurimmasta vesiputouksesta, *Pyhäkoskesta*, se on *pyhä vesiputous*” (s.100). Kursivoidut kohdat ovat lähdetekstissä suomea ja latinaa: ”*Pyhäkoski*, i. e. *sancta cataracta*”. Periaate suomentaa kaikki latina ei sovellu silloin, kun suomennos on jo lähdetekstissä. Parempana pitäisin esim. käännöstä: ”suurimmasta koskesta, *Pyhäkoski*, se on *sancta cataracta*”. Vastaavanlainen hämmentävä käännös on saman kappaleen lopussa: ”*Pyhäluoto*, se on *Pyhä saari*” (*Pyhäluoto*, i.e. *Sancta insula*. Mathesius ei tarkoita esitellä suomen synonyymejä (koski = vesiputous, luoto = saari) vaan hän sanoo, mitä suomenkielinen sana on latinaksi (edellä Saloisten kuvauksessa s. 98 onkin oikein ”*Salo*, se on *Insula* lat.”). Suomentaja on tehnyt suuren urakkansa hyvin ja urakkaan nähden asiallisesti ja varsin virheettömästi. Otin kuitenkin tämän monikielisyysongelman

esille, koska se voi aiheuttaa vaikeasti tulkittavia ja jopa harhaanjohtavia käännöksiä. Tulkintasekaannukset koskevat myös teoksen keskeistä nimeä *Ostrobotnia* / Pohjanmaa. Niinpä kappaleen I § 2 suomennos (s. 51) ”on kutsuttu *Pohjanmaaksi* siksi että se sijaitsee [...] itäpuolella ja siksi että [...] on [...] taaimmaisinta” ei tavoita oikeaa merkitystä. Pitäisi olla esim. ”on kutsuttu nimellä *Ostrobotnia* (Österbotten) siksi, että se sijaitsee [...] itäpuolella ja siksi että [...]” jne. Tekijöiden olisi jossakin pitänyt sanoa selkeästi ja oivaltaa, että nimi *Pohjanmaa* ei ole latinan-kielisen *Ostrobotnia* tai ruotsinkielisen *Österbotten* (”itäpohja”) suora käännös.

Luen eteenpäin Pyhäjoen kuvausta: s. 101 on alaviite ”*Kreivi Fr. Stenbock kirjoittaa näin*: Haapajärven kylässä Pyhäjoen pitäjässä on järvi, jossa ei ole pohjaa. *Vrt. Urb. Hjärnen Ensimmäinen Lakikirja s. 55.*” ja seuraavalla sivulla on leipätekstissä ”joinakin vuosina saadaan paljon silakkaa (Willoughbei), toisina vuosina...”. Mitähän nämä viitteet tarkoittavat? Varsinkin viite ”(Willoughbei)” on outo: latinan genetiivi, kuten vastaavassa kohdassa III § 8 ”*Albula nobilis* (Schonveldii p. 12.) *Siika*”, suom. ”*Albula nobilis* (Schönveld s. 12) *Siika* su.”? Näyttää siltä, että Mathesius otti luontoa (mm. kaloja) koskevia tietoja hyvin tunnetuista Uppsalan kirjaston hyllyillä olevista käsikirjoista eikä siksi antanut lähde-teoksistaan tarkempia bibliografisia tietoja. Toivottavaa kuitenkin olisi ollut, että suomennoksen tekijät olisivat avanneet lähdetietoja hieman enemmän, sillä Mathesiuksen käyttämät lähdetekokset eivät nykyään löydy muualta kuin luonnontieteen ammattilaisten kirjastoista. Samalla suomentajat olisivat itse välttäneet tekemästä virheitä. Schönfeld (tekstissä painovirhe *f*>*v*) oli ilmeisesti kalojen tutkija; vielä tunnetumpi on Francis Willoughby ja hänen *Ichthyologia*-teoksensa. Pahempi usein toistuva virheellisyys on, että tunnetusta ruotsalaisesta lääkäristä ja luonnontieteilijästä on suomennoksessa tehty lakimies, kun kirjallisuusviite *Urb. Hjernes Första Flock* on suomennettu ”*Urb. Hjärnen Ensimmäinen Lakikirja*”. Urban Hjärne keräsi luontoa, erityisesti malmeja, mineraaleja ja vesistöjä koskevia tietoja (mm. kreivi Fr. Stenbockilta) ja julkaisi tiedonmuruset kahdessa osassa, ”flokissa” (nipussa): *Första Flock* sisälsi kasattua tietoa vesistöistä ja varsinkin lähteistä (esim. s. 94 ”*Mustalähde* Limingan pitäjässä”), *Andra Flock* taas vaaroista, vuorista ja malmeista (esim. s. 70 *Sotkamon jylisevä vaara*).

Pohjanmaan kaksikielisten pitäjien kuvauksissa suomentajat ovat joutuneet tekemään kielivalintoja pitäjien nimien esittämisessä. Vaikeinta valinta on silloin, kun nimien etymologia ei ole sama. Mielenkiintoista on, että Mathesius itse ei edes yritä antaa selitystä Kokkolan nimelle. – Sivulla 152 suomentajat ovat erehtyneet muuttamaan Merikarvian vanhan ruotsinkielisen nimen *Sostmala* muotoon *Sastamala*.

POHJANMAAN HISTORIAN JA MAANTIEDON AARREAITTA

Suomentaja toivoo esipuheessaan teoksen saavan suomennoksen myötä lukuisia ystäviä latinaan ja/tai 1600–1800-luvun ruotsiin perehtymättömien Suomen ja Skandinavian historian, aate- ja oppihistorian, maantieteen ja latinan opiskelijoiden ja miksei myös ammattilaisten joukossa. Pysyvämpänä toiveena on saada kenties jo ensi vuosikymmeneltä lähtien huomata, että teoksen välityksellä on saatu edistettyä Mathesiukseen, Pohjanmaan historiaan ja 1700-luvun maantieteeseen kohdistuvaa tieteellistä tutkimusta. Näiden toiveiden toteutumiseen teos antaa mielestäni hyvät mahdollisuudet. Kääntäjä on tehnyt suuren ja kiitettävän työn siirtäessään suomen kielelle sen valtavan määrän Pohjanmaata koskevaa tietoa, minkä utters Petrus Mathesius keräsi väitöstutkimukseensa: vanhoja ja uudempia asiakirjoja, karttoja ja kuvia, pitäjiä ja pitäjien pappien kertomuksia, kansanperinnettä, luonnon ja luonnonantimien kuvauksia, maantieteellisiä mittauksia, vesistöjä, teitä, rakennushistoriaa, pitäjä- ja kirkkohistoriaa jne. – todellinen Pohjanmaan tutkimuksen aarreaitta. Mm. Henrik Gabriel Porthan tunsu ja tunnusti Mathesiuksen teoksen suuren arvon. Näistä tiedoista on hyvä jatkaa tarkempaa tutkimusta. Tulevien Mathesiuksen teoksen ja sen käännöksen lukijoiden ja tutkijoiden on vain muistettava, että tekijälle sattuu. Mathesiuksella itsellään on verraten paljon sekä kieli- että asiavirheitä eikä suomennoskaan ole välttynyt niiltä. Yksi tutkimustehtävä olisi selvittää, mitä ja millä tavalla hankittua lähdeaineistoa, kirjallisuutta, asiakirjoja, kirjeitä, omia havaintoja jne. Mathesius käytti. Tällaista lähdekriittistä työtä varten oululaisten teokseen on onneksi liitetty alkuperäisteoksen näköispainos.

Toivo Viljamaa